

**BUUN**  
OP DE

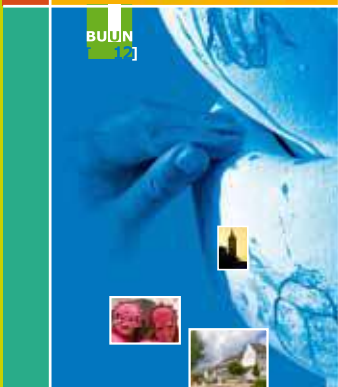
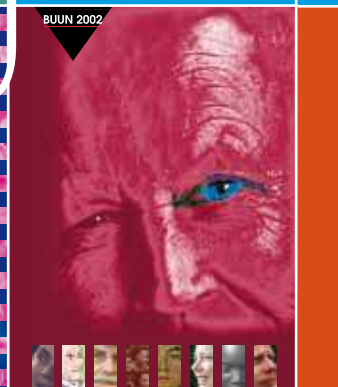
# BUUN



BUUN 2001



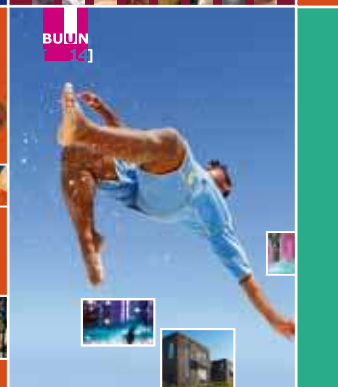
BUUN 2002



BUUN  
2004



BUUN  
2005



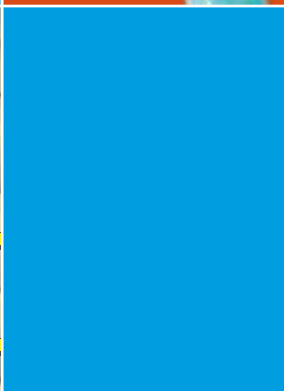
BUUN  
2006



BUUN  
2016

HET  
DIKSTE  
MAGAZINE  
VAN  
VENLO

REDDER VAN BOMMEL VAN DAM? Event Theater uit naar Venlo  
VENLOSE DIALECTPOP Wie zegt welke?  
SEEDORF IN DE KOEL Verdorie! Dank!  
FRANK VAESSEN Wijdschap achter het bord  
VLUCHTELING IN VENLO Van naar Marburg



BUUN  
2018



HUUB & CHANTAL Wat mocht het? Amsterdam  
DE ONDERWERP VAN VAN VENLO Wat schuilt er achter de pastoren van Spij  
BOYZONE OP HET MARIANUM mierzoete liedjes en gillende meisjes



door Sacha Odenhoven  
foto's Jacques Peeters

## Speelgoed voor de zon Bij glaskunstatelier Flos in Steyl

Als kind probeerde ik ze te grijpen, de gekleurde vlekjes die bewogen door de kerk. Over de vloer, de banken en de muren. De zon speelde een spel met de ramen, met haar licht wierp ze alle kleuren van de regenboog door de hoge kerk omlaag. Ik spreidde mijn armen, richtte mijn wangen om ze te laten dansen op mijn huid.

Later leerde ik dat het gekleurd glas was, gezet in lood. Nog later leerde ik dat er voorstellingen op stonden die een verhaal vertelden. Bijbelse verhalen, verhalen over heiligen, eigenlijk waren het plaatjes bij de verhalen, plaatjes die onmisbaar zijn voor diegenen die niet kunnen lezen. De beroemde glas-in-loodramen van de kathedraal van Chartres noemt men wel de Bijbel voor analfabeten.

Zo ver reizen is niet nodig om deze kunst op een hoog niveau te bewonderen. Aan de Tuinstraat in Steyl ligt het glaskunstatelier Flos, waarschijnlijk het belangrijkste glaskunstatelier van Nederland. De vierde generatie van dit familiebedrijf kan stoelen op honderd jaar ervaring. De geschiedenis is indrukwekkend. Van de samenwerking met kunstenaars als Charles Eyck en Daan Wildschut tot de negentig kolossale ramen voor het Kruisherhotel in Maastricht. En over de hele wereld is werk van het bedrijf te bewonderen.



## Domani Venlo, kleine raampjes van Jacques Vonck en Gilles Franssen

(overigens zijn deze niet in Glaskunstatelier Flos gemaakt)



Henriëtte Flos-Hanraets ontvangt ons in het witte gebouw dat uitkijkt op de kloostermuren van het Missiehuis. De ramen verraden al dat er glaskunst wordt vervaardigd. Zelfs in en op het moderne isolatieglas van de voordeur is glaskunst verwerkt. De wanden en ramen van de showroom zijn ermee behangen. Henriëtte runt het bedrijf samen met echtgenoot Toon Flos.

‘De overgrootvader van Toon Flos startte het bedrijf ergens in 1909 of 1910’, vertelt Henriëtte. ‘Het was een schildersbedrijf en hij was ook fotograaf. Schilders werken met glas, ramen zetten en dergelijke. Fotografen werkten ook met glas in die tijd. De negatieven waren glazen platen, waarop geretoucheerd werd. Wij denken dat het zo begonnen is, met het schilderen op glas.

Toen was het maar een fractie van de werkzaamheden, maar na de Tweede Wereldoorlog heeft de glaskunst een ware vlucht genomen. Dat kwam natuurlijk omdat er veel restauratiewerk gedaan moest worden. Maar de groei kwam vooral nadat Toons oom, Etiënne Flos, in de zaak stapte. Hij was toen net terug uit het concentratiekamp Buchenwald. Etiënne kon heel goed tekenen en schilderen. Hij heeft ons glasatelier groot gemaakt. Hij deed veel herstelwerk en experimenteerde graag, samen met Leo Reihns en Frans Roevers. Zijn gedrevenheid en vaardigheden werkten als een vliegwiel op de atelierafdeling. De resultaten van restauratieprojecten en opdrachten met kunstenaars begonnen aandacht te trekken. In de jaren vijftig-zestig waren we zozeer gegroeid, dat we zestien medewerkers in dienst hadden.’

‘Toon is begonnen toen hij 17 jaar was, in 1964. Hij leerde het vak van zijn oom, de medewerkers en de kunstenaars. Zo heb ik het ook geleerd. Ik kwam er in 1994 bij, toen de kinderen het huis uit waren. Ik begon met telefoon- en kantoorwerk, beetje bij beetje ging ik helpen in het atelier en uiteindelijk heb ik in 2006 mijn glazeniersdiploma behaald.’ Ze vertelt het met enige trots. ‘Er bestond toen geen opleiding meer. Het is een certificaat dat je kunt behalen via de Ondernemersvereniging Glazeniers. Je moet een portfolio laten zien en je vaardigheden in de praktijk demonstreren. Gelukkig bestaat er sinds een jaar weer een glazeniersopleiding aan de Vakschool Schoonhoven.

Zonder de praktijk zou ik dit werk niet kunnen doen. Ik wil niet alleen regelen en managen, ik wil ook met mijn handen bezig zijn, glaskunst maken. Daarom willen we niet groter worden, we hebben nu vijf fulltime medewerkers, en dan tel ik onszelf mee.’

Er begint een wekkertje te piepen dat Henriëtte, naast twee telefoons, bij zich draagt. ‘Ik ben een glasapplicatie aan het maken, als je wil, kun je even komen kijken.’ We lopen naar een ruimte op de eerste etage. Door een kier kijkt Henriëtte in de oven, snel maakt ze de deur weer dicht.

‘Dat glassmelten luistert heel nauw. Als je te laat bent, vloeien de vormen in elkaar over en is het werkstuk mislukt. Daarom zetten we ‘wachters’ in de oven. Dat zijn glazen blokjes, zo gauw die over de rand van de ovenplaat smelten, is de juiste temperatuur bereikt.’ Op de vensterbanken liggen wonderlijke vormpjes, allemaal voormalige wachters. Er zitten draden of krullen aan, soms lijkt het gesponnen glas.

‘De smelttechniek is een soort patchwork van glas, een collage met verschillende kleuren, structuren en soorten glas, die in de oven tot een ge-





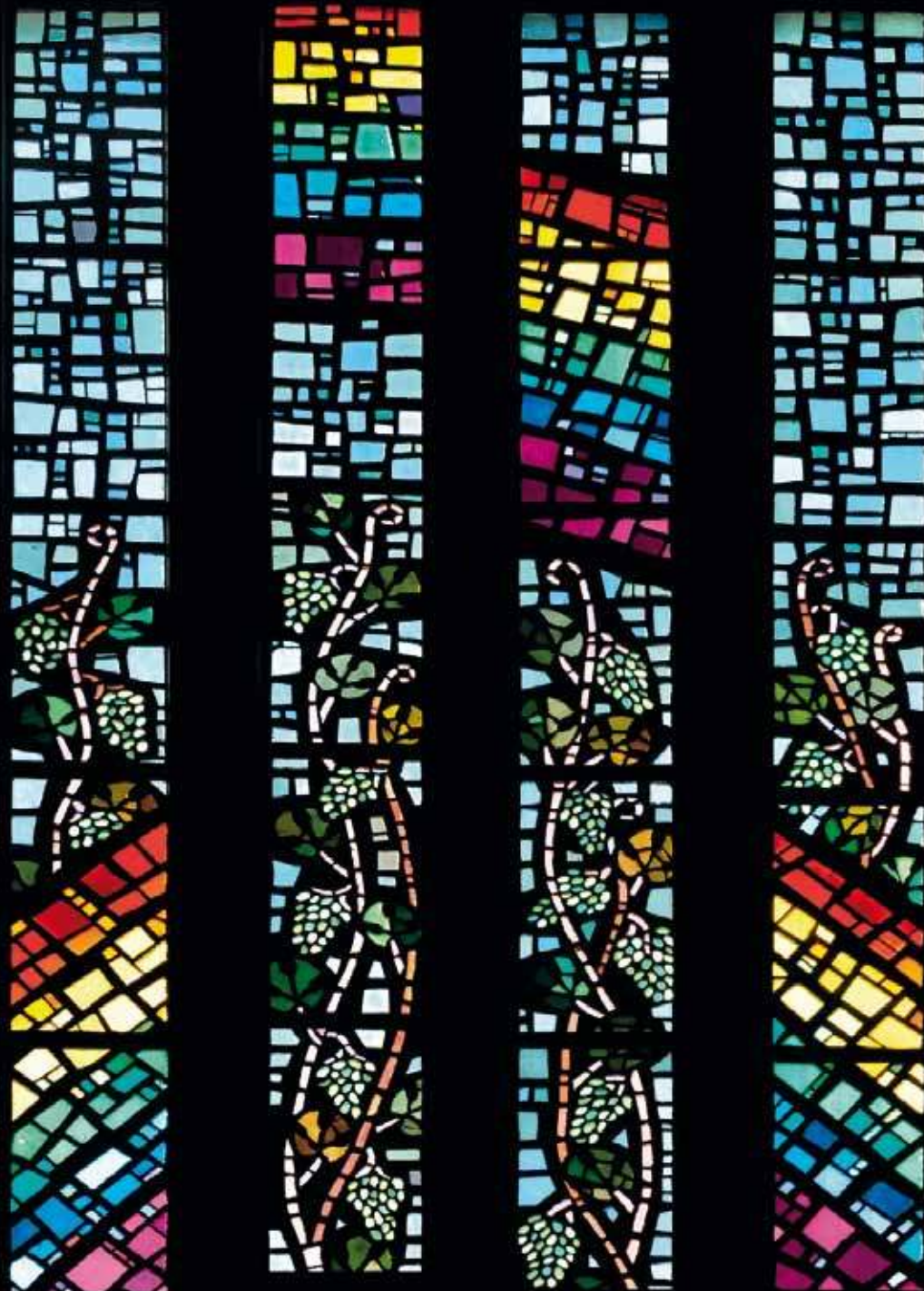


heel worden versmolten. Als alle elementen klaar zijn worden ze op een draagruit geplaatst. Zo hebben we een grote opdracht vervaardigd voor de Zusters van Onze Lieve Vrouw in Tegelen, voor de nieuwe Munt. En bijvoorbeeld voor een project in Enschede, in de wijk Roombeek die in 2000 zwaar beschadigd is tijdens de vuurwerkramp. Daar ontstaan heel interessante projecten, de gemeente Enschede heeft er een Rijksarchitectuurprijs voor ontvangen: de Gouden Piramide. Wij hebben glasapplicaties gemaakt voor het Arendsman Huis, een woning met atelier. Adrie Arendsman, de kunstenaar, heeft zelf de ramen ontworpen. Haar atelier bevindt zich op de begane grond, de woonruimte op de bovenste verdieping. Langs de liftschacht zitten de ramen: per etage drie meter hoog! Op het dakterras staat een soort tuinhuisje, dat rondom voorzien is van glasapplicaties. Als een kroon bovenop het gebouw.'

We staan bij de oven in een werkplaats waar de tijd lijkt te hebben stilgestaan. De uitrusting stamt al vanaf de beginperiode van het atelier. Henriëtte: 'Eigenlijk is het ambacht al honderden jaren onveranderd, alleen trekken we niet meer zelf lood met de molen, nu kopen we de loodprofielen kant-en-klaar. De lichttafels zijn nodig om tijdens het schilderen te zien wat je doet, op een gewone tafel zie je de dikte van de schildering en de schaduwwerking niet goed.

Soms moeten we de schildering tegen daglicht maken. Grote ramen worden dan recht op gezet. Een heel karwei, want alle stukjes glas moeten met bijenwas op een glasplaat geplakt worden zodat ze blijven zit-





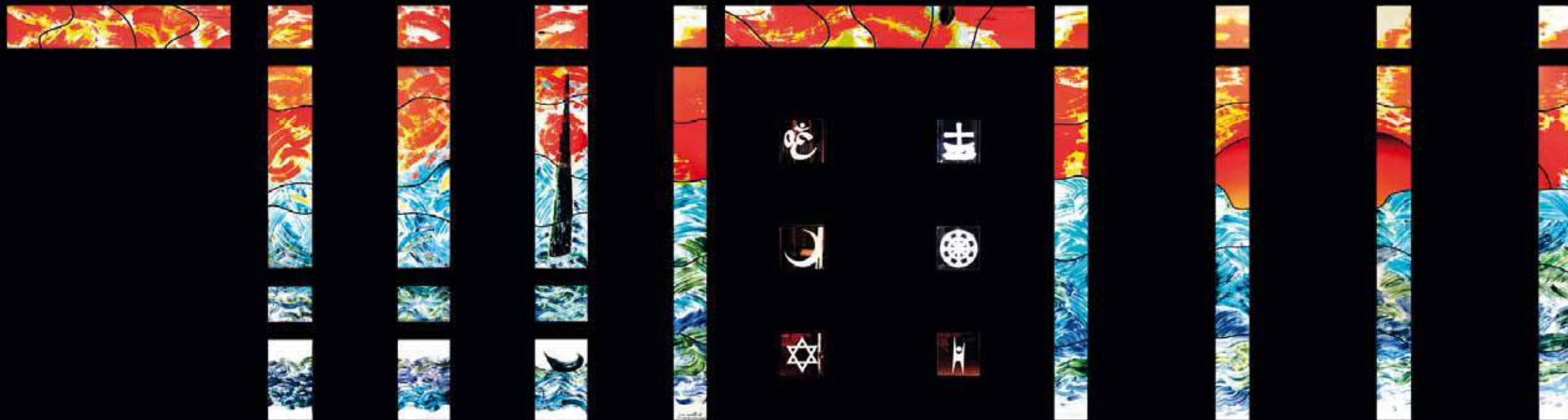
ten. Na het schilderen moeten ze er weer allemaal afgehaald worden en de bijenwas verwijderd. De stukjes gaan vervolgens de oven in om de schildering in het glas te branden. Daarna worden ze in het lood gezet. En dan moet het raam nog wind- en waterdicht worden gemaakt met een soort pasta tussen het glas en het lood. Ten slotte worden er als het nodig is windijzers op bevestigd: messing of bronzen staven, die ervoor zorgen dat het raam niet onder zijn eigen gewicht, de wind en het zachte lood gaat doorzakken. Het raam wordt gezet in een metalen hulpkozijn met brugijzers. Vroeger waren die van staal, maar dat ging roesten. Door die erosie kon zo'n staaf uitzetten tot het zevenvoudige. Je begrijpt dat de glaasjes dan niet op hun plaats blijven zitten: eerst gaan de ramen buigen en tenslotte barsten de glaasjes. Ik heb me wel eens afgevraagd of die uitdrukking er vandaan komt: buigen of barsten.'

We komen terug in de showroom waar Henriette als een ervaren verkoopster lampen aanknipt en panelen tevoorschijn trekt.

'Kijk! Hier kun je zien hoe het glas geblazen wordt. Dat begint met een grote brede ballon, dan wordt de bodem opengemaakt en ontstaat er een cilinder die ten slotte over de lengte wordt opengesneden en opengeklapt. In de oven wordt het vlak, dan heb je een plaat mondgeblazen glas.'

Ze laat verschillende glassoorten zien: antiekglas, kathedraalglas, opaalglas, grote en kleine blaasjes glas, koud gewalst glas en Dalle de Verre. 'Dat zijn glastegels van 30 bij 20 centimeter, die hebben we in





ruim negentig tinten. En hier zie je plaatjes glas voor mozaïeken, die kunnen we leveren in honderdvijfenzeventig tinten.

Raamhangers zijn onze enige voorraadartikelen, al het andere gaat op bestelling. Elk raam en elke deur is weer anders, dat is allemaal maatwerk. Eind vorige eeuw waren de raamhangers heel populair. Ze werden soms in grote hoeveelheden besteld, zoals door Heineken: vijftienduizend stuks!

Dit zijn voorbeelden van raamschermen. Soms moeten we glas-in-loodramen maken met melkglas erachter zodat er geen inkijk is, dat zou zonde zijn, want op het matglas slaat het licht dood, het wordt flauw. De zon moet ermee kunnen spelen, de kleuren moeten sprankelen en schitteren.

Glas in lood is modegevoelig, het gaat mee met trends en stijlen. Een soort golfbeweging met pieken en dalen. Tot nu toe zijn we alle dalen steeds te boven gekomen. Eind jaren zeventig en in de jaren tachtig waren glas-in-loodramen niet hip, nu willen mensen de ramen die er toen uit zijn gesloopt weer terug.'

Het gebrandschilderde glas brengt ons gesprek op Charles Eyck en Joep Nicolas. 'Charles Eyck is ongetwijfeld een van de grootste kunstenaars die hier heeft gewerkt, hij heeft bijvoorbeeld het grote bevrijdingsraam voor de Martinuskerk in Venlo gemaakt. Joep Nicolas heeft nooit iets bij ons uitgevoerd, hij ging altijd naar Geutjens, het voormalige atelier in Venlo. Charles Eyck daarentegen voerde bijna alles bij ons uit. Wél heb-

ben we veel ramen van Nicolas gerestaureerd. Knap, die brandschildertechniek van hem: alles wordt in één keer in het glas gebrand, zonder de gebruikelijke tussenbranden, dat doen weinig mensen hem na.'

We krijgen uitleg over glas in epoxy. 'Hierbij wordt glas niet in lood gezet maar verbonden met kunsthars. Dit heeft een betonkleur en als afwerking worden er kleine steentjes in gestrooid. Het is een moderne variant op de glas-in-betonramen, een techniek die niet duurzaam genoeg bleek te zijn. De betonnen gedeeltes tussen het glas moesten worden verstevigd met ijzers en dan krijg je op den duur betonrot. In deze techniek hebben we veel werk met Daan Wildschut uitgevoerd.

Dergelijke ramen van hem zitten bijvoorbeeld in de Jozefkerk in Tegelen. Maar niet lang meer, want die wordt gesloopt. Gelukkig laat het kerkbestuur ze demonteren en opslaan. Maar er zitten ook glasmosaïeken in die kerk van Leo Reihs en Harry Trienes en van Sylvia Nicolas, de dochter van Joep Nicolas. Die kunnen niet gered worden, dat doet wel pijn. Om ze te behouden zou je hele stukken muur moeten uitzagen, die van Sylvia Nicolas is zo hoog als de kerk zelf.

Als het even kan denken we mee over behoud en herplaatsing van glaskunst. Zo heeft het Mariaweide Hospice in Venlo nu ramen die afkomstig zijn uit het Burgergodshuis, dat naast de Martinuskerk lag. In Deurne is pas nog een heel stuk muur uitgezaagd, met een glasmosaïek dat we ooit maakten met Piet Wiegersma.'







Profane en kerkelijke opdrachten wisselen elkaar bij glaskunstatelier Flos af, volgens Henriëtte. 'Dat houdt het werk gevarieerd. Voor een kerk is het anders werken, zeker bij nieuwe ramen.' Ze wijst naar ontwerptekeningen van vrouwafbeeldingen. 'In een kerk waar al vier heilige mannen in de ramen stonden, moesten ramen met vier heilige vrouwen bij komen: Edith Stein, Moeder Theresa, Sint Anna en Sint Theresia. Een speciale commissie van het bisdom beoordeelt dit soort ramen: of we de juiste symboliek hanteren, of ze echt heilig verklaard zijn, en of ze wel lijken op de echte figuren.'

Rond 2005 zijn we druk bezig geweest met de restauratie van de ramen van het Kruishercomplex in Maastricht, waarbij een voormalige kerk tot hotel is omgebouwd. We voeren veel prestigieuze projecten uit, maar dit was erg speciaal. Wij zagen dat het gebouw al jaren niet meer in gebruik was en hadden al vaak tegen elkaar gezegd: dat zou mooi zijn om te restaureren. En toen kregen we de opdracht van Camille Oostwegel. In totaal negentig kolossale ramen met een totale oppervlakte van meer dan 400 vierkante meter. We hebben het werk in ongeveer zestien maanden uitgevoerd.'

'Het komt ook voor dat we een opdracht niet zien zitten. Onlangs kregen we een offerteaanvraag voor de glas-in-loodrestauraties van het Rijksmuseum in Amsterdam. Na het bestuderen van de enorme stapel bestekken en architectentekeningen en twee dagen onderzoek op locatie, hebben we besloten geen offerte uit te brengen. Omdat het werk was



## St. Jozef, Tegelen



## Hospice, Venlo



opgedeeld in veel kleine onderdelen en verspreid over een groot aantal jaren. Wij konden ons dit permitteren omdat onze orderportefeuille nog steeds goed gevuld is. Ze zeggen wel eens dat je een luxe klager bent als je klaagt omdat je het druk hebt. Nou, gelukkig zijn wij luxe klagers!

Komende anderhalf jaar zijn we onder de pannen. We werken onder meer aan nieuwe glas-in-loodramen voor de H. Johannes de Doperkerk te Meerlo. We gaan alle gebrandschilderde ramen restaureren van de H. Leonarduskerk in Beek en Donk en we maken, samen met kunstenaar Huub Kurvers, een nieuw gebrandschilderd glas-in-loodraam voor de Petrus Bandenkerk in Venray.

Toon is nu 62 en ik 57 jaar, we hopen nog een heel aantal jaren door te gaan. En als het dan tijd wordt om te stoppen, en er een opvolger voor ons bedrijf gevonden is, dan gaan we al die werken die we gemaakt hebben, bekijken. Dan gaan we op wereldreis! Naar de Verenigde Staten, Canada, Mexico, Chili, Aruba, Curaçao, Zuid-Afrika en door heel Europa.' <

Aanraders van Henriëtte om te bekijken zonder meteen het vliegtuig te hoeven nemen:

- Benedenkapel in het Missiehuis Steyl, werk van Willy Horsten
- St. Martinuskerk in Venlo, bevrijdingsraam en Sint-Martinusraam van Charles Eyck, en de priesterkoorramen aan de noordzijde van Daan Wildschut
- Domani Venlo, kleine raampjes van Jacques Vonck en Gilles Franssen (overigens zijn deze niet in Glaskunstatelier Flos gemaakt)
- Hospice Mariaweide, de ramen van het voormalige Burgergodshuis, ontworpen door Sef Moonen, en ramen van Marijke Billekens en Louis Smeets
- Vie Curie, de stilteruimte, met ramen van Ine Schrievers
- Martinushof Tegelen, voorgevel: glasmosaïek van Daan Wildschut
- Gemeentehuis Venlo, entree, glasapplicatie van Eugène Laudy
- Kruishercomplex in Maastricht





## De ramen in het Kruishercomplex:

‘Ze hebben dat project heel vakkundig aangepakt’, vertelt Bart Kockelkoren van Camille Oostwegel ChâteauHotels & -Restaurants. ‘Ik werk nu twaalf-en-een-half jaar voor Camille Oostwegel en ben als het ware zijn technische rechterhand. Op alle locaties hebben we te maken gehad met monumentale gebouwen die moesten worden opgeknapt en hersteld in hun oude glorie. Daarvoor is vakmanschap nodig. Op het gebied van glaskunst is Flos uniek in Nederland. Een bedrijf met tradities, met een goede sfeer, ze gaan voor elkaar door het vuur.’

Het was heel prettig samenwerken. Ze zijn heel professioneel en flexibel. En we hebben het ze lastig gemaakt! We hadden al een strakke planning, die werd op het laatst nog strakker gemaakt. Het laatste werk, waarvoor eigenlijk zes weken stonden, moest in slechts drie weken worden uitgevoerd én afgerond. Dat kwam allemaal door het bezoek van de toenmalige Amerikaanse president Bush. Hij zou in mei 2005 voor de herdenking op de begraafplaats in Margraten naar Nederland komen en slapen in ons hotel Château St. Gerlach in Houthem. Zijn bezoek werd pas in maart aangekondigd. Alle gasten, bruiloften en partijen die al geboekt waren in Château St. Gerlach moesten we ergens anders onderbrengen. Maar waar? De oplossing was: het Kruisherhotel eerder openen.’

‘Eigenlijk hebben wij het stokje van de beroemde architect Pierre Cuypers overgenomen. Hij had honderd jaar geleden het complex onderworpen aan een grootscheepse renovatie. Er zitten ook glas-in-loodramen bij naar zijn ontwerp. Die moesten natuurlijk vakkundig worden gerestaureerd, wat een enorm werk is. Alle ramen moesten uit elkaar gehaald worden, het oude lood vervangen door nieuw lood, kapotte glasjes door nieuwe en alles moest worden gekit, zodat het wind- en waterdicht is. Omdat dat erg kostbaar was, zocht Camille Oostwegel sponsors die een raam wilden adopteren, dat is gelukt. Alle ramen zijn gesponsord en zo konden ze gered worden. We startten met de voorbereidingen in 2000 en in mei 2005 opende het Kruishercomplex zijn deuren. Het heeft inmiddels verschillende prijzen gekregen voor de restauratie en voor de design-inrichting. Het is een belevenis om er rond te lopen, of zelfs naar het toilet te gaan, je zit dan op de wc met een geheel transparante glazen wand, zodat je de oude muren met ingezette grafstenen kunt bewonderen. We hebben er bordjes bij moeten hangen dat er echt niemand langs loopt, anders durfden de mensen niet te gaan zitten. Die grafstenen lagen trouwens eerst in de vloer, zoals je dat in veel kerken ziet, maar dat zou een probleem vormen voor Japanse gasten, die mogen niet over graven lopen volgens hun geloof.’

Maar als je in het complex bent, zie je vooral die prachtige ramen. Toon en Henriëtte hebben hun werk goed gedaan. Ze worden vaak vereeuwigd, want op negentig procent van de foto’s die hier gemaakt worden, staat een stuk van de ramen. Wij hebben ze ook vereeuwigd, of in elk geval een bijzonder plekje gegeven. We hebben ze gevraagd een speciaal raam te maken waarop alle makers van het vernieuwde complex genoemd worden, het raam van “les créateurs.” Dit is te zien in het kloosterdeel, in de rondgang van het binnenhof.’




foto Etienne van Sloun



## (Oud-)medewerker Leo Reihls:

'Flos is mijn tweede familie geworden, mijn tweede thuis. Ik ben altijd fluitend naar het atelier gegaan. Ik ben van 1924. Het begon voor mij allemaal in 1938. Ik mocht van school als ik bij de paters in Steyl ging werken. Tijdens een wandeling ontdekte ik een oven waarin gebrandschilderd glas lag af te koelen. Ik stond er gefascineerd naar te kijken. Een pater zag me en vroeg of ik het vak wilde leren en dat wilde ik wel! Na de oorlog kreeg ik mijn baan bij Flos en ben er nooit meer weggegaan.

Ik leerde gretig. We deden alles met glas: glas in lood, brandschilderen, glasetsen, glas in beton, glas in epoxy, glasapplicaties, glasmozaïeken, vermuraille (een uit gebrandschilderde glasscherven samengesteld muurmozaïek, SO)'.  


'Tussen 1946-'70 ging het heel goed, we waren een van de beste ateliers in Nederland. We hadden zelfs drie vertegenwoordigers in de Verenigde Staten. Hele containers vol glas in lood werden verscheept naar alle uithoeken van de VS. We maakten veel ramen voor kerken. Ze hebben daar niet veel oude gebouwen en ze zijn dol op alles wat een beetje oud lijkt. Er waren bijzondere opdrachten bij, zoals de ramen voor gesneuvelde soldaten in de Vietnamoorlog. Die werden besteld door rijke ouders die hun zoon wilden vereeuwigen in een kerkraam. We moesten die knullen heel gedetailleerd afbeelden, compleet met alle onderscheidingen en uniform. Vooral bij de piloten werden dat nogal bizarre ramen, hun pakken waren knaloranje. In San Diego hebben we, naar een ontwerp van Frans Rievers, de Goldruskathedraal voorzien van glas in lood, een exacte kopie van een Parijse kathedraal, compleet met Franse lelies in de ramen. Behalve naar de VS ging er werk naar Canada, Mexico, Chili, Aruba, Curaçao, Zuid-Afrika en Europa natuurlijk.'

'Er kwamen veel kunstenaars om werk in glas te laten uitvoeren, daar werkte je dan mee samen. Zoals Charles Eyck, René Smeets, Diego Semprun Nicolas, kleinzoon van Joep Nicolas, Eugène Laudy, Pieter Wiegersma, Jan Dijker, Daan Wildschut, Huub Kurvers. Dat zijn er pas acht, mijn geheugen is niet meer zo best, wat namen betreft. Maar het moeten er tientallen zijn, misschien meer dan honderd, waarmee ik in de loop der jaren heb samengewerkt. Ik heb veel fijne ontmoetingen om aan terug te denken. In het begin werkten kunstenaars in alle stadia mee aan de uitvoering, maar op een gegeven moment vertrouwden ze me hun ontwerp toe en mocht ik het zelf uitvoeren.'

'Eigenlijk ben ik nu met pensioen, maar ik kan er niet mee ophouden. Ik heb wel eens te horen gekregen dat ik bij de inventaris van de zaak hoor. En daar ben ik trots op!

Het is jammer dat de zoon van Etiënne Flos heeft gekozen voor het vak huisarts. Felix was de oudste van de broers die het familiebedrijf weer van hún ouders overnamen. De kinderen van Toon Flos zorgen ook al niet voor opvolging in het bedrijf. Toon en Henriëtte Flos zullen buiten de familie moeten uitkijken naar voortzetting van hun atelier.'

Sacha Odenhoven (1972) studeerde kunstwetenschappen. Ze werkt als conservator bij Keramiekkentrum Tiendschuur in Tegelen en is Buunredacteur.

BUUN  
11







Buun is hét jaarboek  
over Venlo en omgeving.

- mensen
- cultuur
- muziek
- kunst

- film
- literatuur
- mode
- sport

- historie
- natuur
- architectuur
- politiek

Meer Buun op [buunvenlo.nl](http://buunvenlo.nl)